

és az esetleges államegyesítés esetén az áldozat meghozatalát a keleti határ kérdésében. Carsten államtitkár 60 pontban elemezte a német politikát.

A szövetségi kormány 1966. március 27-én békenyilatkozatot adott ki, amelynek legfőbb érdeme, hogy az erőszak háttérbe szorításával, egyezségekkel járuljanak a kelet-európai államok elé. A nyilatkozatot a keleti blokk teljes mértékben elutasította.

1966 júniusában R. Barzel nagy visszhangot keltő washingtoni és new yorki beszédében azt elemezte, hogy a Szovjetunió számára hasznosabb lenne az egyesített Németország. A Szovjetunió katonai egységei az európai biztonsági rendszer részévé válhatnának és az egységes Németországgal kedvezőbb kereskedelmi kapcsolatokat alakíthatna ki, mint magával az NDK-val. A CDU/CSU politikusai mindkét javaslat ellen élesen tiltakoztak.

A kormány politikáját legélesebben Cartens államtitkár kritizálta 1966 októberében: 16 év elteltével nem kerültek közelebb az egyesítéshez, sőt mindkét területen a rezignáltság lett úrrá, a jelenlegi német politika elszigeteltséghez vezet, ezért változtatni kell a politikán és a határokkal szembeni állásponton is.

Maga Guttenberg is hasonlóan fogalmazott: a német külpolitika összeomlott, a helyzet átláthatatlanná és összetetté vált, a megoldást pedig nem sikerült megtalálni.

Ha a szövetségi kormány kész lett volna áldozatot hozni és feladni az elveiből, a keletpolitika területén következhetett volna be elsőként a változás.

Császári Éva

A szövetségesek megbuktatásának vége: Franciaország, Ausztria és a háború bejelentése 1792. április 20-án

Kaiser, Thomas E.: La fin du renversement des alliances : la France, l'Autriche et la déclaration de guerre du 20 avril 1792. = Annales historiques de la Révolution française, 2008, 1. no. 77-98. p.

(A szerző, Kaiser E. Thomas a Little Rock-i Arkansas University történelem tanszékén oktató.)

A francia forradalom szakértő történészei, *Jaurès* óta, a girondistákat teszik felelőssé az 1792-es francia-osztrák háborúért. Ez a tanulmány amellett érvel, hogy a különböző politikai frakcióknak nem volt más választása, mit a háború, hiszen a fenyegetettség annyira hihetőnek tűnt igaznak bizonyult az is, hogy a nagy francia forradalom legalább annyira világtörténelmi esemény volt, mint amennyire francia. Az emigrációba kényszerült

hercegek, a királyi család, és Ausztria, nyilatkozataikkal, provokációikkal mindent elkövettek azért, hogy a forradalom bukását szüggessék a közvéleménynek. A forradalom tárgyilagos, dinamikus elemzése révén ma már egyre nyilvánvalóbb, hogy porózus volt a kapcsolat a nemzetközi politikai határok, a pénz/vámügyek és a vallás között. Vitathatatlan az 1792-es háború ellentmondás mentessége a forradalom kezdeti eseményei között. *Jean Jaurès*, szocialista szemszögből is úgy látta, hogy a girondisták kormányzása szándékosan vitte háborúba a franciákat Európa ellen. Valójában nincs sok különbség a revizionista *François Furet* véleményében sem, aki szerint az Alkotmányozó Nemzetgyűlés girondista csoportjának belpolitikai manővere vezetett a németek elleni háborúba.

Az újabb kutatások eredménye szerint a XVIII. század végi nagyhatalmak ambícióinak jelentős szerepe volt a háború kirobbantásában (*Bailey Stone*). Még meggyőzőbb azonban *T.C.W. Blanning* okfejtése, mely szerint a francia és osztrák felek rosszul kalkuláltak a háborút megelőző időszakban. A girondisták látták úgy, hogy a királyt meg kell fosztani hatalmától, azaz meg kell ragadni a hatalmat, és egyúttal rávenni az Alkotmányozó Nemzetgyűlést, hogy a forradalom jövője érdekében lépjen hadba az ország.

Franciaország gyakorlatilag a Habsburg-Lotharingiai-házból való, *II. Ferenc* ellen hirdetett háborút, aki akkor lépett trónra, és kis idő választotta el a Szent Római Birodalom császári címének megöröklésétől. 1791 decemberében *Narbonne*, hadügyminiszter *Talleyrand*-t küldte Angliába, hogy ott szövetséget kössön. Berlinnel is többször kísérleteztek megegyezni, mielőtt Poroszország az osztrákok mellé állt volna.

Ausztria a középkor óta folyamatosan a franciák ellenfelének számított. Az elithez tartozó *Peyssonnel*, majd ennek halálát követően *Jean-Louis Carra* rendkívül hatásos osztrákellenes propagandát fejtettek ki, mely gyorsan terjedt a jakobinista klubokban is. 1756, a hétéves háború kezdete óta sokan – így *Jean-Louis Favier* is – úgy gondolták, hogy osztrák ármány van amögött, hogy a franciák elhárították a Kelet-Európával (Svéd-, Lengyel-, és Törökországgal) való szövetséget, amely pedig vagy egy évszázadra dominánssá tehetné volna az országot a kontinensen. Ugyanezek, *Madame Pompadour*-ban az osztrákok bábját látták, és a királynét, *Mária-Antóniát* már Habsburg származása is gyanússá tette számukra.

Blanning szerint azonban az ellenszenv önmagában még nem elégséges háborús ok. Közrejátszott viszont a girondisták téves kalkulációja, amellyel rosszul ítélték meg az erőviszonyokat, és az osztrákellenes hangulatot használták fel a háborús fenyegetettség bizonyosságaképpen.

Tény, hogy *II. Lipót* 1790. februári trónralépése és a francia háború kitörése közötti időben olyan fordulatot vett Ausztria sorsa, hogy úgy tűnt, *Lipót* megmentette Ausztriát! Visszahódította Belgiumot, rendezte

dolgait Törökországgal. Lassacsán rendezte „természetes ellenségével”, Poroszországgal ellentéteit annyira, hogy 1792 februárjában hivatalos szövetséget kötöttek, melyet a „második diplomáciai forradalom” kifejezéssel minősítettek. Vagyis Porosz-, és Oroszországgal is szövetségi kapcsolatba kerültek az osztrákok. Franciaországot váratlan helyzetbe hozta az osztrák-porosz dekrétum Pillnitz-ben, mely szerint közösen torolják meg, ha a francia királynak baja esnék. Erre nem voltak fölkészülve, hiszen vagy ötven éve Franciaország az osztrák-porosz ellentétre alapozta kelet-európai politikáját. Igaz, *Kaunitz* és *Lipót* is megismételték, hogy nem kívánnak közvetlenül beavatkozni a francia kérdésbe. 1792 elején *Lipót* befogadta a francia menekülteket, és mindent megtett a törvényesség betartásáért, a király és a monarchia védelmében. A francia nép pedig könnyen meggyőzte magát arról, hogy olyan szövetség, amelynek a császár a feje, csakis fölülkerekedhet, ha hagynak a számára erre időt. A girondisták fő céltáblája *Mária-Antónia* testvére, *Lipót* volt, tőle szerettek volna megszabadulni. A többi francia számára mindvégig kicsit titokzatos maradt a felvilágosult uralkodó, aki vitathatatlanul Európa legfőbb döntőbírája lett „szemérmetlen és hitetlen emberek oltalma alatt”.

Utóbbiak a már említett emigránsok voltak, akik írásaikkal igyekeztek megdönteni a forradalmat. *Lipót* azzal is tisztában volt, hogy a hisztéria növekedésével a girondisták képesek fél év alatt kiterjeszteni a forradalmat akár az egész kontinensre. De nyomást gyakoroltak *Lipótra* a nemesek is, akik nem akarták elveszíteni földesúri és egyházi jogaikat, ahogyan a forradalom azt már eltörölte Elzászban és Lotharingiában. A forradalom ezeken a területeken – sőt, nemcsak itt – ténylegesen kockáztatta a nemzetközi legitimitást, mert a nemesek nem voltak hajlandók pénzbeli kárpótlást elfogadni birtokaikért. 1791 nyarán kimondta a birodalmi gyűlés, és *Lipót* a comclsumot decemberben ratifikálta is, azaz, hogy a hercegek birtokainak eltulajdonítása önkényes volt, ráadásul őt mint császári és királyi birodalmi fensőbbiséget és hűbérurat megsértette az önkény. A franciákat mindez nem különösebben érdekelte, nemeseiket csupán francia feudális úrnak tekintették. *Blanning* szerint az emigránsok ügye csak első pillantásra tűnt puszkaporos hordónak, amelynek elég egy szikra. Valójában *Lipótnak* négy hónap kellett a ratifikáláshoz. Eközben emberei végigjárták a sértett hercegeket, hogy meggyőzzék őket, ne fogadjanak el kárpótlást, inkább majd a forradalom ellenes hadsereget támogassák. Ettől azonban tényleg nem nyugodtak meg a franciák.

A harmadik nyomást gyakorló erő maga a francia királyi család volt, különösen is *Mária-Antónia*, aki *Lipótnak* testvére volt (igaz, *Józseffel* jobban szerették egymást), s így közvetlen segítségre számíthatott. A forradalom kitörésekor azonban a királyné még inkább csak a külföldi jogi

nyomás gyakorlását szerette volna elérni. Fokozatosan kellett rájönnie, hogy fegyveres harc nélkül aligha menekül meg a család. Levelek, rendelkezések sora bizonyítja, hogy *Lipót* komolyan (anyagilag, katonáival, stb.) támogatta a királyi család Varennes-ba menekítését. Csak amikor ez meghiúsult, lett visszafogottabb. *Mária-Antónia* úgy is gondolta, hogy fivére elárulta, mert a nemzetközi kongresszus összehívása, amely az ő ügyüket tárgyalta volna, késett. Talán ezért sem volt fenntartása abban, hogy a francia seregről adjon át információkat az osztrákoknak.

Hogy miért pont 1792. április 20-án jelentették be a háborút Ausztria ellen? Nos, az „osztrák összeesküvés”-re kellett választ adni így, s mint tudjuk, ez valójában csaknem negyven évvel korábban, 1756-ban kezdődött.

Két fő gondolatra épült a fenti elemzés. Az első az, hogy lépünk már előrébb annak vitatásánál, hogy a nemzetközi helyzet, vagy pedig a belpolitika volt-e a hangsúlyosabb az 1792-es háború meghirdetésekor. Most már látjuk, hogy mindkét tényező nagyjából azonos szerepet játszott a háborúba lépéshez. Hasonló volt a helyzet 2003 márciusában, amikor az Egyesült Államok azzal az ürüggyel támadta meg Irakot, nehogy *Szaddam Huszein* fegyverei a terroristák kezébe jussanak. Nagyon nehéz utólag rekonstruálni a hihető fenyegettség mértékét. Visszavetítve körülbelül két évszázaddal korábbra: a hétköznapi emberek arra a nem paranoiás, de mégiscsak hamis következtetésre jutottak, hogy sorsuk – az osztrákok révén – halálos fenyegettségbe került, ezért elkerülhetetlen a hadba lépés.

Kakasy Judit

Bevándorlók, függetlenség, szociális jogok – Támogatás és kiutasítás Európában a XIX. századtól napjainkig

Rosental, Paul-André: Migrations, souveraineté, droits sociaux – protéger et expulser les étrangers en Europe du XIXe siècle à nos jours = Annales (Histoire, Sciences Sociales), 66 évf., 2 (2011. ápr.–jún.), 335–373. p.

[A szerző egyetemi tanár a Politikatudományi Egyetemen, kutató a Nemzeti Demográfiai Kutató Intézetben (INED).]

Szerző mottója egy Gabriel Charliac gondolat, mely szerint a XIX. század végére, elsősorban a háborúk következményeként a hagyományosnak tekinthető 'idegengyűlölet' átalakul a nemzetiség elutasításává. (1905). Az 1880-1890-es években szigorították meg az európai ki/bevándorlók minősítését, ekkortól fölerősödött a 'nemzethez/nemzetiséghez' tartozás szempontja. Amerika és Nyugat-Európa elsősorban az ázsiai bevándorlást kívánta így kontrollálni. A német egység megalakulásakor (1870.) lengye-